

IVO POSPÍŠIL

VYSLANEC ČESKÉ KULTURY, SVĚTOOBČAN A OBNOVITEL SLOVANSKÉHO ÚSTAVU AKADEMIE VĚD ČR ANTONÍN MĚŠŤAN (1930–2004)

V neděli 30. května 2004 zemřel po dlouhé těžké nemoci v německém Freiburgu emeritní profesor Freiburské univerzity Antonín Měšťan. Zesnulý patřil k předním českým a evropským slavistům; byl nadán darem pronikat do různých prostředí, veřtit se do nich, pochopit je a těžit z jejich srovnávání. Do značné míry tyto vlastnosti zvýraznil jeho životní osud.

Narodil se 29. 8. 1930 v rodině poštovního úředníka, roku 1949 maturoval na gymnáziu v Praze-Dejvicích, v letech 1949-1953 studoval na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze polštinu a ruštinu. V letech 1953-1954 byl překladatelským referentem ve Výzkumném osvětovém ústavu v Praze; vědeckou aspiranturu vykonával v Slovanském ústavu v Praze, kandidátem filologických věd (CSc.) se stal v roce 1959. Potom pracoval v Slovanském ústavu tehdejší Československé akademie věd jako vědecký pracovník, po jeho zrušení pak v Ústavu jazyků a literatur ČSAV.

Rozhodujícím momentem jeho života se stal pobyt ve Freiburgu, kam byl na základě dohody mezi Ústavem jazyků a literatur ČSAV a tamní univerzitou vyslán roku 1966; v roce 1969 se tam stal docentem a od roku 1974 tu byl profesorem až do roku 1995, kdy byl emeritován. V roce 1974 byl hostujícím profesorem slavistiky na univerzitě v Amherstu (USA).

V roce 1966 obdržel polský Odznak tisíciletí za zásluhy o polskou kulturu (v roce 1968 po okupaci Československa pěti státy Varšavské smlouvy odznak na protest proti polské účasti na této akci vrátil). Jako politický emigrant po roce 1968 dlouhodobě spolupracoval s exilovým tiskem a ve vedení Společnosti pro vědy a umění, byl členem exilového PEN klubu, přispíval do polské tzv. pařížské Kultury (do roku 1980 pod pseudonymem Karel Klatovský). Od 80. let 20. století byl spolupracovníkem československé redakce rádia Svobodná Evropa a příležitostně také polské redakce – v této činnosti pokračoval i v 90. letech minulého století po návratu do Prahy.

Prof. Antonín Měšťan vzal na sebe velký úkol zprostředkovatele mezi národy, kulturami a literaturami. Takto jsou koncipovány jeho studie o české, slovenské, polské, německé, ruské a maďarské literatuře a obecných dějinách, které publikoval v Československu a České republice, Polsku, Francii, Německu, USA, Kanadě, Maďarsku a jinde v periodikách a novinách. Je nositelem Důstojnického kříže Řádu zásluh o Polsko a českých a německých řádů a medailí, které mu předali mj. německý a český prezident.

K jeho knižním publikacím patří dvě vydání učebnice polštiny, kterou napsal spolu s Th. Beštou a V. Juřinou (*Polština*, Praha 1966, 1968). V Německu pak publikoval literárněhistorický přehled *Die tschechische und slowakische Literatur* (Wiesbaden 1972, angl. překlad) a *Die Geschichte der tschechischen Literatur des 19. und 20. Jahrhunderts* (Köln – Wien 1982). Značný, někdy kritický ohlas mezi českou emigrací i doma vzbudila jeho *Česká literatura 1785-1985* (Sixty-Eight Publishers, Toronto 1987), a komparatistická publikace *Deutsche Muse tschechischer Autoren* (München 1989). Svá německo-slovanská srovnání vtělil jednak do svého tzv. velkého doktorátu, který obhájil roku 2001 před celostátní komisí Teorie a dějin slovanských literatur

v Brně, jednak do populárněji pojaté knihy obsahující i drobné glosy vydané o rok později v prestižním pražském nakladatelství Academia *Česká literatura mezi Němci a Slovany*.

Významné a pro tuto instituci klíčové bylo působení prof. Antonína Měšťaňana jako obnovitele a prvního ředitele obnoveného Slovanského ústavu AV ČR. Po letech usilovné práce získal pro ústav se svým nejbližším spolupracovníkem prof. Slavomírem Wollmanem znovu nejen mezinárodní prestiž, ale také právní subjektivitu. Bez významných a ve světě uznávaných osobností nelze dělat českou vědu, zejména ne v humanitních disciplínách, tam pouhé funkce nepomohou – to se na nejnovějších dějinách Slovanského ústavu, stejně jako celé české slavistiky, ukázalo více než jasně; zejména období po roce 1990 po žhavou současnost vejde do análů české slavistiky světlým i černým písmem – práce prof. A. Měšťaňana patří nepochybně k tomu nejsvětějšímu, čím byla česká slavistika po roce 1990 obdarována. Musel přitom čelit často nespravedlivé kritice: ostatně nevyjasněn zůstal i jeho nečekaný a předčasný odchod z ředitelské funkce i z vedení jím obnoveného periodika Germanoslavica.

Poznal jsem prof. Antonína Měšťaňana v 90. letech minulého století; náš vztah se postupně upevňoval. Prof. Měšťaňan systematicky usiloval o spolupráci AV s vysokými školami i mimo pražské centrum, prostě s těmi, kde cítil kvalitu a živé dění: bylo mi proto ctí, že první smlouvu takto uzavřel Slovanský ústav AV ČR pod jeho vedením s brněnským Ústavem slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně – tato smlouva je sice v platnosti, ale již se nerealizuje; dlouhá léta byl také členem komisií pro obhajoby doktorských disertací na brněnské slavistice. Po opětovném propuknutí nemoci jsme udržovali pravidelný kontakt alespoň telefonicky: vím proto, s jakými obavami sledoval vývoj české slavistiky na některých pracovištích – na věci měl vyhraněné názory, s nimiž jsem se ztotožňoval.

To, co bylo řečeno o Antonínu Měšťaňanovi jako vyslanci české literatury a české vědy a jako světoobčanovi, musí být tedy doplněno tím, že byl jednou ze světlých postav Akademie věd České republiky, který konal a předjímal v svém konání to, co jí prospívalo a prospívá – tedy otevřenost, demokratický dialog, úctu k hodnotám, všestrannou spolupráci s jinými vědeckými institucemi, prosazování nadosobních ideálů. Nebyl to lehký úkol, ale náš drahý zesnulý se s ním – nehledě na veškerá protivenství – vyrovnal se ctí. Akademie věd České republiky může být na to, že byl jejím pracovníkem a funkcionářem, hrda. Jeho místo v české slavistice, humanitních vědách, publicistice a slavistické diplomacii tu zeje prázdnotou, neboť především ve vědě je řada povolanych, ale málo vyvolených, kteří nejsou nahraditelní.